Professori Tuula Linna

Valiokuntakäsittely 18.10.2023

Eduskunnan lakivaliokunnalle

lausunto asiassa

HE 32/2023 vp laiksi ulosottokaaren 4 luvun 48 §:n muuttamisesta

Kiitän lakivaliokuntaa tilaisuudesta saada lausua otsikkoasiassa, ja totean kunnioittaen seuraavaa.

1. Pienituloisimpia ulosottovelallisia tulee suojata, mutta valittu keino ei ole oikea

Hallituksen esityksessä tavoiteltu päämäärä, toisin sanoen alimmissa tuloluokissa olevien ulosottovelallisten suojaaminen liian ankaralta ulosotolta on oikea, mutta valittu keino on epäonnistunut.

Väliaikaislailla (985/2022) valittu keino – ulosoton suojaosuuden korottaminen – on aiheuttanut ja aiheuttaa muun muassa seuraavat haitalliset seuraamukset:

- ulosoton perintätulos laskee arviolta 70 miljoonaa euroa vuosittain
    - lasku ei erottele ”vahvoja velkojia” (kuten pankkeja) tai ”heikkoja velkojia” (kuten elatusapua saavia lapsia [lasku 1,65 milj. euroa vuosittain] ja vahingonkorvauksen saajia)
- suojaosuuden nostaminen johtaa muun omaisuuden ulosmittauksen lisääntymiseen, kuten jo on käynyt pankkitilien osalta (yli 50 %:n lisäys väliaikaislain aikana)
    - olisi pitänyt selvittää myös, paljonko perheistä on ulosmitattu esimerkiksi autoja ja irtaimistoa, mahdollisesti myös asuntoja
    - velalliselle pitäisi sallia palkkaa koskeva osoittamisoikeus, jotta hän voisi suojata esim. asuntonsa
- ulosoton varattomuusesteisiin perustuvien maksuhäiriömerkintöjen määrä on kasvanut huolestuttavasti – puolessa vuodessa jo lähes 80 000 kappaletta (6 kuukaudessa siis lähes neljänneksen lisäys)
    - seurauksena on luottokelvottomuus tai luottokustannusten kuten koron nouseminen sekä erilaisten sopimusten, kuten puhelin- ja vuokrasopimusten vaikeutuminen tai estyminen
- ehdotuksessa euromääräisesti suurin huojennus kohdistuu suurituloisille ulosottovelallisille, toisin sanoen hyvätuloiset (nettotulo 3 900 – 5400 e/kk) saavat noin 300-340 euron helpotuksen, kun taas pienituloisimmat saavat helpotusta noin 120 euroa kuukaudessa
    - kysymys on perustuslaillisesta oikeasuhtaisuudesta erityisesti ottaen huomioon, että nyt ehdotetaan pysyvää, toisin sanoen ei-määräaikaista lakia, joka ei lisäksi perustu koronaan tai muuhun poikkeukselliseen tilanteeseen.

Olisi tullut myös selvittää, kuinka paljon velkamäärät kasvavat, kun velkojen lyhennyksiä ei tule lainkaan ulosoton kautta. Onko seurauksena ollut pienituloisten kansalaisten velkaongelmien syveneminen? Ulosoton suojaosuuden nostaminen ei vaikuta helpottavasti velallisen velkamäärään, päinvastoin.

Lisäksi olisi tullut selvittää pienituloisten yleinen luottokelpoisuuden mahdollinen lasku – onko toisin sanoen käynyt tai käymässä niin, että kaikki ne pienituloiset velalliset, jotka jäävät tulojensa puolesta ulosoton ulkopuolelle, ovat käytännössä normaaliehtoisten luottojen ulottumattomissa. Kyse ei siis ole vaikutuksista vain ulosottovelallisten asemaan vaan myös muiden pienituloisten kansalaisten mahdollisuudesta saada kohtuuehtoista luottoa.

Ongelmallista myös on, että laki säädetään ilman, että vuoden 2024 suojaosuuden määrä voitaisiin tarkasti ilmoittaa – tämä johtuu vasta säätämisen jälkeen tehtävästä indeksitarkistuksesta. Olisi selvintä ottaa uusi pohjaluku vuoden 2024 alusta.

Esityksestä saa helposti kuvan, että suojaosuus olisi se rahamäärä, jolla velallinen joutuu tulemaan toimeen. Velalliselle jää kaikissa tapauksissa suojaosuuden lisäksi käyttöönsä kolmasosa suojaosuuden ylittävästä nettotulon osasta.

> Esimerkiksi jos velallisen käteen jäävä nettopalkka on 1 500 euroa kuukaudessa eikä velallisella ole lapsia, suojaosuus on nykyisen suojaosuuden määrän mukaisesti 922,50 euroa kuukaudessa. Tällöin ulosmitataan 385 euroa ja velalliselle jää käyttöönsä 1 115 euroa. Vuoden 2022 suojaosuuden määrällä laskettuna luvut olisivat luonnollisesti pienempiä – esimerkki osoittaa kuitenkin sen, miten ulosottovelalliselle jäävä tulon osa muodostuu.

2. Ehdotetun lain tulisi olla määräaikainen

Kyseessä ei saisi olla pysyvä laki. Väliaikaisella lailla säädetyn suojaosuuden korottamisen tarkempia vaikutuksia vasta selvitetään oikeusministeriön ja Vatin yhteistyönä ja tämä selvitystyö on kesken.

Perusteena pysyvälle lailleei voi olla sekään, että liian lyhyeksi määräajaksi säädetty väliaikainen laki aiheuttaisi ylimääräistä työtä oikeusministeriössä ja eduskunnassa. Oikeusministeriössä tulee voida kyetä ennakoimaan se, kuinka kauan uuden pysyväislain valmistelu tulee kestämään.

Koska järjestelmä joka tapauksessa tulee jossakin vaiheessa muuttumaan, on velallistenkin kannalta parempi tietää, kauanko ehdotettu järjestelmä on voimassa.

3. Vapaakuukausijärjestelmän kehittäminen

Esityksessä todetaan, että suojaosuuden korottamisesta ei aiheudu määrällistä muutosta velkojien maksunsaantioikeuteen. Tämä väite pitää paikkansa (vrt. velkajärjestely).

Sen sijaan väite siitä, että suojaosuuden korottamisesta aiheutuu ainoastaan maksunsaannin ajallinen lykkääminen, ei pidä sellaisenaan paikkaansa. Suojaosuuden korottaminen pitää sellaiset velalliset, joiden tulotaso pysyy samana ja jää alle ulosmittausrajan, pysyvästi ulosoton ulkopuolella, jollei heidän varallisuusasemansa muutu muusta syystä, kuten perinnön kautta.

Esityksessä myönnetään monet valuviat, kuten se, että euromääräisesti suurin huojennus kohdistuu suurituloisiin ja todetaan, että muiden lainsäädäntötoimien toteuttaminen vuoden 2024 alkuun

mennessä on käytännössä mahdotonta. Nähdäkseni kysymys on siitä, että uudistuksen valmisteluun olisi tullut ryhtyä jo aikaisemmin.

Esityksessä todetaan, että pienituloisten velallisten taloudellisen selviämisen turvaamista ei olisi ollut mahdollista saavuttaa ”vaadittavassa aikataulussa muilla keinoilla”. En voi jakaa tätä käsitystä vaan muita, suhteellisen helppoja keinoja olisi kyllä ollut käytettävissä. Valmistelun aikataulut ovat ministeriön käsissä.

Vapaakuukausimallin kehittämisellä olisi vältetty suurin osa lausunnon alussa todetuista haitallisista vaikutuksista. Vapaakuukausimallin kehittäminen olisi ollut varsin yksinkertaista: vapaakuukausien myöntäminen tulorajaulosmittauksessa (eli alimmissa tuloluokissa) jo ensimmäisenä ulosmittausvuotena (esim. 3–4 vapaakuukautta) ja vapaakuukausien määrän kasvattaminen myöhempinä ulosmittausvuosina.

Se, että vapaakuukausien aikana saatavalle juoksee viivästyskorko, on totta. Mutta kyllä viivästyskorko juoksee myös niille veloille, joita peritään ulosotossa tai joita ei suojaosuuden korottamisen vuoksi pystytä perimään ulosotossa. Kun jälkimmäisessä tapauksessa jäävät pois myös lyhennykset, kasvaa velallisen velkamäärä niin, ettei hän mahdollisesti koskaan – ainakaan ilman velkajärjestelyä – pysty suoriutumaan veloistaan.

Vapaakuukausijärjestelmän kehittämisen lisäksi yksi mahdollisuus tehostaa pienituloisten ulosmittausta olisi, että valtio luopuu taulukkomaksusta tulorajaulosmittauksessa. Tällöin velallisen velka lyhentyisi nykyistä tehokkaammin.

Lopuksi totean – jotta lausunnostani ei jää väärää käsitystä – että pidän pienituloisimpien ulosottovelallisten suojaamista ankaralta ulosotolta tärkeänä. Kysymys on valituista keinoista toteuttaa tämä päämäärä.

Helsingissä 15.10.2023

Tuula Linna

prosessioikeuden professori,

Helsingin yliopisto

tuula.linna@helsinki.fi

050 311 93 50